

4. Стилистика английского языка : [учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. Н. Мороховский [и др.]. – К. : Вища шк., 1984. – 247 с.
5. Шаповалова М. С. Література доби Відродження: Англія / М. С. Шаповалова // Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження. – Львів : Вища школа, 1982. – С. 320–385.
6. Galperin I. R. Stylistics. Third Edition (англ. мовою) / I. R. Galperin. – Moscow : Vyssaja Skola, 1981. – 335 p.
7. Prokhorova V. I. Oral practice through stylistic analysis / V. I. Prokhorova, E. G. Soshalskaya. – М. : Высш. шк., 1979. – 115 с.
8. Spenser Edmund. «Amoretti»: [Електронний ресурс] / E. Spenser. – Режим доступу : <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.
9. Znamenskaya T. A. Stylistics of the English Language. Fundamentals of the course [учебное пособие.] (англ. мовою) / Т. А. Znamenskaya. – [2-е изд., испр.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 208 p.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2010 р.

УДК 811.161.2'38

С. А. Бузько

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ОКАЗІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНОЇ ПРОЗИ

Бузько С. А. Функціонально-стилістичне призначення okazionalnih лексем у текстах української постмодерної прози.

У статті виявлено й описано функціонально-стилістичні особливості лексичних okazionalizmiv, які функціонують у текстах української постмодерної прози.

Ключові слова: okazionalizm, стилістична функція, постмодерна проза.

Бузько С. А. Функціонально-стилістичное предназначение okazionalnih лексем в текстах украинской постмодернистской прозы.

В статье выявлены и описаны функционально-стилістические особенности лексических okazionalizmiv, которые функционируют в текстах украинской постмодернистской прозы.

Ключевые слова: okazionalizm, стилістическая функция, постмодерная проза.

Buzko S. A. Functional-stylistic destination of occasional lexemes in Ukrainian postmodern prose.

The article presents the functional-stylistic features of occasionalisms which function in the texts Ukrainian postmodern prose.

Key words: occasionalism, stylistic function, postmodern prose.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях вивчення okazionalizmiv здійснюється з урахуванням функціонально-стилістичного аспекту. Залежно від джерельної бази досліджень (публіцистичне мовлення, художньо-поетичне тощо), учені акцентують увагу на різних особливостях функціонування okazionalnih утворень у структурі тексту; відповідно,

називають різні функції, що їх здатні виконувати новотвори. Мета нашої статті полягає у виявленні функціонально-стилістичного призначення okazіоналізмів, які функціонують у текстах української постмодерної прози. Присутність постмодернізму в сучасній українській літературі є, на думку дослідників, самоочевидною істиною, що не потребує доказів. За свідченням дослідників, постмодерний стиль письма проявився у творах Ю. Андруховича, О. Ірванця, Ю. Іздрика, О. Забужко, Г. Пагутяк, О. Ульяненко, М. Бриниха, С. Поваляєвої, І. Карпи та ін. [див. 6].

Аналізуючи функціональне призначення новотворів, передусім визначають номінативну функцію, адже більшість неологізмів з'являється в мовленні у зв'язку з необхідністю назвати нове поняття чи предмет або дати нову назву поняттю, що вже існує. Okazіоналізмів, що виконують власне номінативну функцію, у текстах постмодерної прози порівняно невелика кількість. Такі одиниці мають переважно інформативно-комунікативне навантаження, стилістичне забарвлення виявляється в них доволі слабо. Наприклад: *В укрів почалася тотальна плювофобія* (10, с. 112); *харакірництво стало модним* (10, с. 25); *наклеювання колючих дідоморозівських борід* (8, с. 176); *долинає й до мене приглушений вереск-жебоніння моєї тимчасової сестри по нещастю* (7, 108); *Гей-життя в Лондоні дуже бурхливе; героїністки-початківці* (11, с. 83).

Деякі okazіональні номінації зумовлені прагненням дібрати експресивний еквівалент до вже наявного в мові поняття; вони виконують номінативно-експресивну функцію, оскільки не лише по-новому називають якісь предмети, ознаки чи явища, але й передають зміст з більшою інтенсивністю, з емоційним або логічним посиленням. Наприклад: *недоношуванці, що в народі називалося секенд-хендом* (10, с. 30); *мобільні «дебільними»* (10, с. 19); *та любов-забудьрозум* (10, с. 67); *За дверима чулася приглушена метушня і обривки англійської-як-нерідної мови* (15, с. 31); *поруч мене сидів звичайний собі причена-емігрантисько* (15, с. 31).

Переважна більшість okazіональних новотворів (майже 90% дібраних нами прикладів), які функціонують у постмодерних текстах, виконує власне стилістичні функції. У ряді випадків okazіоналізми використовуються письменниками-постмодерністами задля влучної, дотепної характеристики, яка містить елементи суб'єктивної оцінки, певних осіб або явищ (оцінна функція); надзвичайно показовим у цьому плані прикладом є роман М. Матіос "Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів". Твір є гострою політичною сатирою із властивими цьому жанрові іронією та сарказмом; важливу роль тут відіграють okazіональні новотвори, які виконують передусім оцінну функцію. Наприклад: *І вийшли на арену силачі: шантажорозвінчувач і реформоподавач, ...генератор і сокирник не однієї політичної сили і власного імені – Роман Смердний; экс-денді, ВЕНЕТТО-любець, порадник і розрадник... Мішаня Плотський; чотар*

кришувальників і погромник «дахів», дозорець обмінних пунктів – Сашко Буй-Тур-Чинов; космонідкорювач, экс-Папа у квадраті – Леонід Другий Кудла; кубико-рубико-перекидувач, Монако-житель – Ахмет Магометов; незмінний лапшеріз і окоплюв Пліховшек, єдина прометее-жінка – Тама Підшкуратова, незабудько власних університетів Ромко Збавич (10, с. 34–40).

Значна кількість дібраних нами оказіональних лексем використовується письменниками-постмодерністами задля створення гумористичного чи комічного ефекту. Використання оказіоналізмів як засобів комізму значною мірою залежить від індивідуального світобачення автора, від його вміння обіграти ту чи ту ситуацію таким чином, щоб надати їй відповідного гумористичного звучання. Проілюструємо це на прикладі уривку з роману Ю. Винничка “Мальва Ланда”: *А є ж бо такі чудові слова, як «дуця, дупелька, дупцюня, дупуся, дупусечка, дупапутька, дуплюська, дупампуся, дупочка, дуплюсечка, дупелюсточка, дуперлінка, дупівонія», а в деяких, жартівливих місцях, – «дупенція, дупокльоцик, дупендра, дупижмо, дупасія, дупекло». Можливо, ці англійці так і кажуть: «Який у тебе чудовий зад!» Але ми – українці! Ми так говорити не можемо. Для кожного свідомого українця жіноча **дуця** – це брама раю, герб нації. Саме герб. На нашому гербі повинен бути обрій, на якому сходять кругла **дуця** з золотим промінням на тлі синього неба (3, с. 90–91).* Припускаємо, що в подібних текстових уривках наявний парадокс, якщо розуміти його як “несподіване формулювання, у якому міститься думка, що розходить з усталеними поглядами, начебто суперечить здоровому глузду” [4, с. 633]. За спостереженнями американського дослідника С. Скенлена, парадокс залишається невід’ємним від бажання письменника дати голос таким суперечливим істинам, що їх, як часто вважають, неможливо виразити [1, с. 299].

Крім виконання названих стилістичних функцій, оказіональні новотвори, що функціонують у постмодерних текстах, також виявляють здатність образно описувати зображуване, тобто виконують дескриптивну функцію. Деякі з них виступають засобами метафоричного змалювання дійсності: *Довкола снували привітні тіні розбуджених людей-комах (2, с. 55); його кроки віддаляються таємничими коридорами школи-риби (13, с. 9); неба зимового залізобетонносірого (12, с. 13); І венозно-ліловим тлом того всього – думка про Даня (9, с. 12–13); дрібно-вітряний дощ (14, с. 15).* Найбільш метафоричне звучання мають прикметникові оказіональні композити, які урізноманітнюють лексичний фон художнього мовлення, наприклад: *шкіру має золотаво-шоколадно-шовкову (1, с. 124); сновидно-видющі вірші (5, с. 52); З далеких гір долинають солодкотривожні пахоці (1, с. 120); дивочуйний запах (5, с. 149); кривавовинні сліди (6, с. 12).* Ясна річ, подібні метафоризовані елементи

більш властиві поетичному мовленню, тому в текстах прози, зокрема постмодерної, вони мають обмежене коло використання.

Як семантично місткі одиниці, okazіоналізми надають можливість згорнути окремі деталі опису в однослівне найменування, що забезпечує синтаксичну компактність і раціональність побудови тексту. На окрему увагу в цьому аспекті, а також у плані семантичної та експресивної наповнюваності заслуговують складні okazіоналізми – композити, юкстапозити та одиниці, побудовані шляхом злиття в одне найменування різноманітних словосполучень та речень (так звані зразки “компресивної номінації” [2, с. 238]), наприклад: *третій-безликий-невиразний* (8, с. 79); *хлопець-з-метро* (12, с. 136); *жертва Шляхобога* (12, с. 33); *космотантричний секс-інструктор* (12, с. 79); *злокривалазлива, горе-свято* (9, с. 34); *Невдовзі або невцьомужитті* (9, с. 27); *люди-після-роботи* (14, с. 141); *водо-кровотеча* (7, с. 31); *тарганята-курортники* (7, с. 118); *стрибун-невдаха* (1, с. 63); *газетяр-пролаза* (1, с. 82). За спостереженнями Ж. Колоїз, сутність складних okazіональних лексем полягає в тому, що вони зменшують кількісний обсяг матеріальної форми вираження певної інформації без шкоди для її змісту. “Продукування складних okazіональних номем, – зазначає дослідниця, – відповідає тенденції мовної економії, пов’язується з прагненням адресанта звести до мінімуму обсяг комунікативної номінації, наповнивши її максимумом змісту” [2, с. 238]. Зазвичай значення складних okazіоналізмів легко встановлюється через семантику їх структурних компонентів, наприклад: *кольоровоподієвий сон* (7, с. 42) – кольоровий сон, у якому відбуваються якісь події; *хлібно-винна маса* (6, с. 19) – маса, утворена з хліба й вина; *єльцин-матрешки* (1, с. 71) – сувеніри у вигляді матрешок із намальованим портретом Б. Єльцина; *гербомайки* (12, с. 62); – майки з зображенням герба; *каламутно-помаранчеві ліхтарі* (12, с. 56) – ліхтарі з оранжевим тьмяним світлом.

Однак значення деяких складних okazіоналізмів важко встановлюється навіть у контексті (тут слід погодитися з Р. Тюріною в тому, що з погляду гармонізації спілкування наявність okazіоналізмів – явище, яке певною мірою ускладнює декодування тексту [5, с. 65]); передовсім це стосується тих неолексем, при творенні яких відбулося порушення семантичної або стилістичної поєднуваності компонентів. У результаті такого порушення народжується слово з яскравим, незвичним семантичним наповненням та значним зарядом експресії, наприклад: *до нових територій досвіду-відмирання* (14, с. 38); *вчора-сьогодні, сьогодні-завтра, вчора-завтра* (14, с. 169); *холодно-пекуче поцілувала тебе у вуста* (8, с. 95); *Воля – це маленька-доросла-дівчинка-жінка-наречена* (7, с. 35); *чи якийсь янгол-секретар оббирає земні послання при апараті* (5, с. 37); *У гір немає зрадливих кольорів-опіків* (9, с. 57). Наведені приклади доводять, що okazіональні композити та юкстапозити здатні виступати в ролі

експресивних та компактних за структурою відповідників описових зворотів або окремих речень.

У плані стилістичного використання привертає увагу також градація okazіональних лексичних одиниць, ужитих паралельно з узуальними: *Бо прізвище UA обіцяло новації, популяризації, реструктуризації, реприватизації, стабілізації, акції, дотації, нотації, інновації, протикриміналізації, детінізації, антидебілізації, тюрмізації, рукомиїнікозації, транзакції, а по всьому – овації! Овації!* (10, с. 71). У цьому прикладі слова з абсолютно різним лексичним значенням, але співзвучним закінченням ніби створюють ряд контекстуальних синонімів, що посилює стилістичний ефект і породжує експресію на синтаксичному рівні. Загалом такий стилістичний прийом, суть якого полягає в нагромадженні однорідних членів речення й, відповідно, асоціативних рядів, повністю відповідає принципу гри, що є однією з характерних ознак постмодерністських творів. Удаючись до зумисно “несерйозної”, часом навіть безглуздої гри, і нерідко саме гри словами, “постмодерніст підкреслює ненормальність, протиприродність панівного в реальності стибу життя” [3, с. 3].

Отже, у текстах української постмодерної прози okazіональні утворення виконують ряд стилістичних функцій. Деякі okazіональні лексеми мають слабе експресивне забарвлення, оскільки виконують номінативну функцію, або ж являють собою експресивні еквіваленти до наявних у мові номінацій, виконуючи цим номінативно-експресивну функцію. Та більшість okazіональних новотворів (близько 90% проаналізованих прикладів), які функціонують у постмодерних текстах, виконує власне стилістичні функції, передусім оцінну та дескриптивну. Яскрава семантична наповненість okazіоналізмів надає можливість згорнути окремі деталі опису в однослівне найменування і забезпечує таким чином синтаксичну компактність та раціональність побудови тексту; насамперед це стосується складних неолексем, побудованих за принципом “компресивної номінації” (комполітів, юкстаполітів та слів, утворених злиттям в одне найменування словосполучень або речень). Ряд okazіональних лексем, маючи виразне гумористичне забарвлення, підкреслює комізм зображуваних ситуацій або посилює ігровий характер розповіді.

Література

1. Енциклопедія постмодернізму [за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Основи, 2003. – 503 с.
2. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація: [монографія] / Жанна Василівна Колоїз. – Київ : Акцент, 2007. – 311 с.
3. Пахаренко В. Постмодернізм у дзеркалі літературознавства / В. Пахаренко // Всесв. л-ра в сер. навч. закл. України. – 2002. – № 5–6. – С. 3–6.
4. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. – Харків : ВД “Школа”, 2008. – 1008 с.

5. Тюрина Р. Я. Прагматика окказионализмов в лирике Н. Гумилева / Р. Я. Тюрина // Коммуникативно-прагматические аспекты слова в художественном тексте. – Томск, 2000. – С. 65–70.
6. Харчук Р. Б. – Сучасна українська проза: Постмодерний період : [навч. посібн.] / Роксана Борисівна Харчук. – К. : Академія, 2008. – 248 с.

Джерела

1. Андрухович Ю. Дванадцять обручів / Юрій Андрухович. – К. : Критика, 2003. – 317 с.
2. Бриних М. Електронний пластилін: [повість] / Михайло Бриних. – К. : Факт, 2007. – 244 с.
3. Винничук Ю. Мальва Ланда / Юрій Винничук. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2003. – 540 с.
4. Жолдак Б. Гальманах / Богдан Жолдак. – К. : Факт, 2007. – 248 с.
5. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу : [роман] / Оксана Забужко. – [9-е вид.]. – К. : Факт, 2007. – 176 с.
6. Іздрик Ю. Острів Крк та інші історії : [повість, новели, автокоментар] / Юрій Іздрик. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1998. – 120 с.
7. Іздрик Ю. Подвійний Леон / Юрій Іздрик. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 204 с.
8. Ірванець О. Рівне / Ровно (стіна) : [нібито роман] / Олександр Ірванець. – Львів : Кальварія, 2002. – 189 с.
9. Карпа І. 50 хвилин трави : [новели] / Ірена Карпа. – Львів : Кальварія, 2006. – 238 с.
10. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Co in country UA / Марія Матіос. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2006. – 136 с.
11. Пиркало С. Не думай про червоне : [роман не для молодшого шкільного віку] / Світлана Пиркало. – [2-е вид.]. – К. : Факт, 2006. – 360 с.
12. Поваліяєва С. Екзгумація міста : [новели] / Світлана Поваліяєва. – Львів : Кальварія, 2006. – 160 с.
13. Ушкалов С. БЖД : [crazynovel] / Сашко Ушкалов. – [2-е вид.]. – К. : Факт, 2008. – 240 с.
14. Прохасько Т. Лексикон / Тарас Прохасько. – Львів : Кальварія, 2004. – 187 с.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2010 р.

УДК.811.161.2*373

Г. П. Клімчук

ПОЛОНІЗМИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Клімчук Г. П. Полонізми в публіцистиці М. Грушевського.

У статті йде мова про полонізми, засвідчені в публіцистичній спадщині М. Грушевського; аналізуються їхні словотвірні, лексичні та семантичні різновиди. Здійснено спробу систематизувати лексику польського походження з урахуванням структурних, семантичних і функціональних особливостей; з'ясовано стилістичний статус відповідних запозичень у сучасному літературному вжитку.

Ключові слова: запозичення, словотвірні, лексичні й семантичні полонізми, західноукраїнська мовно-літературна традиція, мовна норма.